

Atıf/ Citation

Kan, Kürşat. "İsrail'in Kuruluşundan 27 Mayıs Darbesine Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960)." *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, no. 3 (Kış 2018):172-188.

İSRAİL'İN KURULUŞUNDAN 27 MAYIS DARBESİNE TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ (1948-1960)

Kürşat KAN

Dr. Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Selçuk Üniversitesi,
Konya, Türkiye,

*Dr., Department of International Relation, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Seljuk University, Konya, Turkey,
<https://orcid.org/0000-0003-2195-2556>
<kursatkan@gmail.com>*

Makale Türü: Hakemli Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 06.03.2019, Kabul Tarihi:10.03.2019

Öz: Türkiye ve İsrail bölgesinde her zaman dikkate alınmış iki ülkedir. Bu çalışmada ele alınan 1948-1960 dönemi her iki ülkenin de tarihinde önemli bir periyoddur. Türkiye'nin kendini Sovyet tehdidi altında olduğu bu süreçte Batı ile ilişkileri çok büyük bir önem taşımıştır. İsrail ise 1948 yılında kurulmuş ve kuruluşu ile birlikte çok önemli bir varoluşsal tehditle yüzleşmiştir. Bu iki ülkenin kendi sorunlarının hallolmasında birbirini bir denge unsuru olarak kullandığı bu dönem her iki ülke açısından da inişler ve çıkışların yaşandığı ama ilişkilerin asla kopmadığı bir dönem olmuştur. İlişkilerin başlangıcından kırılma noktalarına çok kritik bir tarihsel dönem bu çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-İsrail İlişkileri, Filistin Sorunu, Demokrat Parti, Türk Dış Politikası,

TURKEY-ISRAEL RELATIONS FROM ISRAEL'S FOUNDATION UNTIL THE MAY 27 COUP (1948-1960)

Abstract: This study focuses on the relationship between Turkey and Israel between 1948-1960. This period witnessed important developments for both countries. For Turkey, its relations with the West were vital and Turkey considered the West as an ally because it was exposed to a serious Soviet threat. During the same period, Israel also had to face important challenges because it was a newly-founded country and was fighting for its very existence. To solve their own problems, both countries used each other as a lever to recover their equilibrium in their foreign policy. As a result of these challenges both countries face, the period between 1948 and 1960 became a

period during which the relationship between two countries had ups and downs but never broke completely. This paper provides a historical account of the relations between two countries during this very critical period.

Keywords: Turkey-Israel Relations, Israel-Palestine Conflict, Democrat Party, Turkish Foreign Policy,

Giriş

1948 yılında İsrail devleti kurulurken bölgede meydana gelecek olaylar hakkında birçok kişinin fazlaca fikri yoktu. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı çöküş ve bu savaşta milyonlarca Yahudi'nin katledilmesinin yarattığı psikolojik yıkım, yeni İsrail devletinin kurulması ile birleştiğinde, dünya aynı zamanda iki kutuplu bir dünyaya da alışmaya çalışmaktaydı. Dünya da birçok gelişme peş peşe yaşanıyor ve tüm ülkeler bu değişikliklere adapte olmaya çalışırken hesapta olmayan gelişmeler ülkelerin politikalarının daha da karmaşıklaşmasına yol açıyordu.

Türkiye II. Dünya Savaşı sona erdiğinde kendisinden toprak ve boğazlarda üs talep eden Sovyetler Birliği ile nasıl mücadele edeceğini düşünürken içinde bulunduğu coğrafyada meydana gelen olaylara da nasıl tepki vereceğini çok fazla bilmiyordu. Türk dış politikası muhtemelen varoluş sorunu olarak gördüğü Sovyet tehditleriyle uğraşırken diğer konularda doğaçlama bir dış politika izliyordu.

Kurtuluş savaşından sonra ikinci bir varoluş sorunuyla karşılaşan Türkiye, kuruluş dönemi dış politikasının dinamiklerine referans veren bir dış politika yürütmeyi uygun görse de değişen şartlar buna fazla imkan veren bir durumda değildi. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında izlenen dış politikanın en temel özelliği gerçekçi bir temele oturmasıydı. Tüm büyük devletlerle mesafeli ama iyi bir ilişki kurmaya çalışan cumhuriyetin kurucu elitleri, asla bir devletin ekseninde bir dış politika da izlemiyorlardı. II. Dünya Savaşı sonrası izlenen dış politika ise kuruluş yıllarında izlenen dış politikaya fazla benzemiyordu. Elbette dünya aynı dünya değildi; Türkiye ve içinde bulunduğu bölgede fazlaca değişmişti.

Türkiye'nin İsrail politikası bazı yanlış ön kabuller ve bölgesel denklemdeki ana parametrelerden biri olarak başlamış olsa da zaman içinde kendi şahsına münhasır bir karakter kazanmıştır. Bu karakter makalede incelenen dönemde çok gözle görülür biçimde ortaya çıkmamış olsa dahi sonraki süreçlerle birlikte retrospektif bir biçimde ele alındığında bu özelliği bahse konu dönemde de fark edilecektir.

1. Göçlerden Tanımaya Giden Süreç

Filistin'e Yahudi göçü aslında İslam'ın bu coğrafyaya geldiği 7. yüzyıla kadar gidiyordu.¹ Ancak Siyonizm'in² ortaya çıktığı 19. asırdan sonra buraya göç hızlanırken nüfus olarak azınlıkta olan Yahudiler de göçlerini artırmışlardı. Avrupa ve Rusya'daki anti semitistler de bu göçü destekliyorlardı. Böylece kendi içlerinde yaşayan Yahudilerden kurtulacaklarını düşünüyorlardı. Siyonizm'in Filistin'i devlet kuracak topraklar olarak belirlemediği bu dönemde göçler artmış olsa da demografide çok büyük farklılık yaratacak bir durum henüz ortaya çıkmamıştı. Ancak 1897 ve 1904 yılında gerçekleşen Siyonist kongrelerinde Filistin'de bir devlet kurulması kararı alınması sonrası bir çok şey değişmeye başlamıştır.³

Filistin'e yerleşme kararının alınmasından sonra dönemin büyük devletlerinden İngiltere ve Fransa'ya yaklaşan Siyonistler, bu ülkelere onların Ortadoğu'daki çıkarlarına hizmet edeceklerine söz vermeye başladılar.⁴ Osmanlı İmparatorluğu ise 1882'de Mısır'ın İngilizler tarafından işgalinden sonra Filistin'e Yahudi göçünü yasaklamıştır. Bölgede meydana gelecek bir İngiltere-Siyonizm işbirliğinin belki de önünü almak için yapılan bu yasaklama göçleri bir süre geciktirmiştir.

I. Dünya Savaşı yaklaşırken hem Siyonist kongrenin faaliyetleri yoğunlaşmış hem de İngiltere'nin Osmanlı kontrolündeki Arap ülkelerinde faaliyetleri artmıştı. Sonrasında "Hüseyin-McMahon Yazışmaları"⁵ ile ortaya çıkan ve "Osmanlıya ihanet" karşılığı söz verilen Birleşik Arap Krallığı sözlerini tutmayacaklarını gösteren Sykes-Picot⁶ anlaşmasının Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler tarafından tüm dünyaya açıklanmasıyla Filistin coğrafyasında başka hesapların yapıldığı ortaya çıkmıştır. İngiltere sadece

¹ Türkkeya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *SBF Dergisi*, s.30.

² Siyonizm 19. Yüzyılda ortaya çıkan Avrupa'daki milliyetçilik akımlarının Yahudi versiyonudur. Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik akımları, tüm dünyada dağınık yaşayan Yahudileri de etkilemiş, ama bir devletleri olmadığı için bu milliyetçilik dinsel ve kültürel temelli olmuştur. İbrani kralı Süleyman tarafından yapılan Zion tapınağı milliyetçiliklerinin merkezi olmuş ve zamanla Kudüs'e Zion demelerine yol açmıştır. 1881'de Çar II. Aleksandr bir suikast ile nihilistler tarafından öldürülünce artan Slav milliyetçiliği etkisiyle anti-semitizm 3 milyon Yahudi'nin yaşadığı Rusya'da patlamış ve Aliyah adıyla anılan kitlesel Yahudi göçünü başlatmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, Kronik Yayınları, 2017, ss.15-23.

³ A.g.e. s. 31.

⁴ Albert Hyamson, *The British Consulate in Jerusalem*, London, 1939, part I, pp.42-46; Israel Cohen, *The Zionist Movement*, London, 1945 s.44-45. Aktaran: Ataöv, s.37.

⁵ Bilgi için bkz. John Norton Moore, "The Arab-Israeli Conflict", *Vol III: Documents*, Princeton University Press, 1974, ss.6-18.

⁶ Sykes-Picot metni için bkz. Moore, a.g.e. ss.25-28.

verdiği sözü tutmamakla kalmamış Balfour Deklarasyonu ile Filistin'de Yahudiler için bir yurt vadetmiştir.⁷

Sykes-Picot anlaşmasının ortaya çıkmasına ve Balfour deklarasyona rağmen 7 Kasım 1918'de İngiltere ve Fransa ortak yayınladıkları bir deklarasyonda "Ortadoğu'da uzun zamandır Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için savaştıklarını" duyurmuşlar; oldukça müphem ifadeler barındıran metin Araplar arasında, bağımsızlıklarının İngiltere ve Fransa tarafından tanınacağı kanaatini uyandırmıştır.⁸ Bununla Sykes-Picot anlaşmasının ve Balfour Deklarasyonunun Araplar üzerinde oluşturacağı olumsuz etkiyi ortadan kaldırmak istemişlerdir.

Paris Barış Konferansı'nda iki hafta önce Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Örgütü başkanı Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919'da imzalanan Filistin'de Yahudiler için bir yurt, Ortadoğu'nun büyük bölümünde de bir Arap devleti kurulması çerçevesinde Arap-Yahudi işbirliğini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Bu işbirliği anlaşması kısa süreli olmasına rağmen Yahudi göçlerini hızlandırmıştır. 24 Nisan 1920 tarihinde San Remo'da İngiltere ve Fransa arasında alınan kararla Suriye ve Lübnan Fransa mandasına, Irak, Filistin ve Ürdün ise İngiliz mandasına bırakıldığında, Araplara Türklere ihanet karşılığında verilen sözlerin tutulmayacağı ortaya çıkmıştır. San Remo kararları üzerine Kudüs'te ve Yafa'da meydana gelen gösterilerde bazı Yahudiler öldürülmüş; İngiltere bunun üzerine Filistin'e Yahudi göçünü ilk etapta 16.500 ile sınırlandırdığını açıklamak zorunda kalmıştır.⁹

Savaş kazanıldığı ve Arap desteği önemini yitirdiğinde, İngiltere, Filistin'i Süveyş kanalının korunmasında bir üs olarak kullanmaya karar vermiş ve buraya yerleşecek Yahudilerin toplumsal ve ekonomik düzenlemelerine yardımcı olacak bir örgütü tanıyacağını açıklamıştı. Bu örgütün 1929 yılında kurulan Siyonist İsrail Yahudi Ajansı olduğu açıklamada belirtilmişti.¹⁰

1918'de Filistin'deki toplam nüfusun %8'i Yahudi'yken, bu oran manda yönetiminin sona erdiği 1948'de %31'e yükselmişti. Toprak sahipliği ise 1918'de %2,5'iken 1948'de %5,67'ye çıkmıştı.¹¹ Kurulan manda yönetiminde

⁷ İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour'un 2 Kasım 1917'de İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu başkanı Lord Rothshild'e yazdığı mektuba Balfour Deklarasyonu denir. Deklarasyonda Yahudilere Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasından bahsedilmiştir. Balfour Deklarasyonunun ortaya çıkışı için bkz. Howard M. Sachar, *The Course of Modern Jewish History*, Vintage Books, New York, 1990, ss. 374-376.

⁸ Armaoğlu a.g.e. s.42.

⁹ A.g.e. s.45

¹⁰ Aktaran Ataöv, a.g.e., s.52.; W. T. Mallison Jr., *The Legal Problems Concerning the Juridical Status and Political Activities of the Zionist Organization-Jewish Agency: A Study in International and U.S. Law, Beirut, Institute for Palestine Studies*, 1968, s.17.

¹¹ A.g.e. s.53.

önemli mevkilere Siyonist örgüt üyelerinden isimler getirilmişti.¹² 1933'te Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesiyle Yahudilere uygulanan vahşetin artması, Filistin'e Yahudi göçünü inanılmaz artırmıştı. Bu göçler 1936-1939 arası Arapların mandater İngiltere'ye isyanının sebeplerinden birisiydi. II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Almanya'nın Arap ülkelerinden müttefik bulmasına mani olmak için İngiltere Filistin'e göçü ve toprak satışını sınırlandırma kararı almıştı.

Türkiye, daha önce kendi kontrolünde olan ve kontrolünden çıkması sonrasında da kendi varlık mücadelesinden dolayı fazlaca ilgilenmediği bu coğrafyayla II. Dünya Savaşının bitmesi ile birlikte tekrar ilgilenmek mecburiyetinde kalacaktır.

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde eski gücünde olmayan ve Ortadoğu'daki çıkarları da azalan İngiltere 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere (BM) başvurarak Filistin Meselesinin BM Genel Kurulunda gündeme alınmasını istedi. Bu başvuruyu aynı ayın 21 ve 22'sinde Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Suriye ve Lübnan'ın Filistin'in bağımsızlığının tanınmasını isteyen talepleri izledi. Arap ülkelerinin talepleri reddedildi. Türkiye'nin de içinde yer alan 20 ülke, Arap ülkelerinin lehinde oy kullanmıştı.

Filistin konusunu ele almak için BM nezdinde özel bir komisyon kurulmuş (UNSCOP), bu komisyonun 1 Eylül 1947'de sunduğu iki öneri ortaya çıkmıştı. Filistin'in bölünmesini öneren ve komisyon üyelerinin çoğunluğunun oyları ile kabul edilen "çoğunluk" ve federal bir yapı kurulmasını isteyen ve birkaç üyenin desteklediği "azınlık" tasarıları BM Genel Kurulu önüne gelmişti. Birleşmiş Milletler 181 Sayılı Genel Kurul Kararı olarak kabul edilecek olan Çoğunluk Planı Filistin topraklarını altı parçaya bölüyor ve bu parçalardan toplam toprağın %56'sına karşılık gelen üç parçayı Yahudilere bırakıyordu.¹³ Kudüs ve çevresinin içinde bulunduğu alan ise BM gözetimine bırakılıyordu. Yahudilere bırakılan topraklardaki nüfusun 498 bini Yahudi'yken 497 bini Araplardan oluşuyordu. Araplara bırakılan topraklardaki nüfusun ise 725 bini Arap, 10 bini Yahudi'yd. Yahudilere bırakılan toprakların sadece %10'u Yahudi sahipliğindedi.¹⁴

Araplar Filistin toprakları üzerinde sadece bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını istediğinden bölünmeye karşı çıktılar. ABD ve SSCB'nin bölünme planını desteklemesi üzerine 29 Kasım 1947'de yapılan oylamada Filistin'in

¹² Yüksek komiserlik, Başsavcılık, Göçmen İdaresi Başkanlığı ve Hükümet Genel Sekreter Yardımcılığı Siyonistler tarafından doldurulan makamlardır.

¹³ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, s.637. Komisyonun 11 üyesi vardı ve Çoğunluk planını 5 üye kabul etmişken azınlık planını sadece 3 üye kabul etmişti. Daha fazla bilgi için bkz., William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev.) Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s.292-293.

¹⁴ Ataöv, a.g.e., s. 60.

bölünmesini öngöre Birleşmiş Milletler 181 Sayılı Genel Kurul Kararı 33 kabul, 13 ret ve 10 çekimser oyla kabul edildi¹⁵. Bu oylamada Türkiye Arap ülkelerinin yanında yer almış ve onların lehine oy kullandı. Türkiye'nin bu tavrı Arap ülkeleri tarafından büyük bir takdirle karşılandı. Batı medyası ise Türkiye'nin bu desteğini "Müslüman Kardeşliğin" bir yansıması olarak sundular.¹⁶

İngiltere 13 Kasım 1947'de oylamadan yaklaşık 2 hafta önce yaptığı açıklamada 14 Mayıs 1948'de manda yönetimini sona erdirip askerlerini kademeli olarak çekeceğini açıkladı. Taksime karşı çıkan Arap ülkeleri Aralık ayından Nisan ayına kadar 6 kez toplanıp bölünmeye karşı oldukları ve gerekirse silah kullanarak bu kararı engelleyecekleri kararını aldılar. Filistin'de faaliyet gösteren Yahudi terör örgütleri Haganah, Irgun ve Stern sivil Araplara karşı saldırılarda bulunup yüzlerce Arap'ı katlettiler.¹⁷ Bu terör saldırıları yüzünden Araplar evlerini terk ettiler ve demografik yapı bu terör saldırıları yüzünden Yahudiler lehine bozuldu.

İngiltere'nin çekilmesinden birkaç saat önce 14 Mayıs'ta toplanan Yahudi Ulusal Konseyi bağımsız İsrail devletini ilan etti, Ben Gurion ise ilk hükümeti kurduğunu duyurdu. İsrail devletinin kurulduğunun açıklanmasından 11 dakika sonra ABD de facto, SSCB ise 3 gün sonra de jure olarak İsrail'i tanıdıklarını açıkladılar.¹⁸

İsrail'in kuruluşunun ilanından hemen sonra Arap ülkeleri İsrail'e savaş ilan etti. Birkaç hafta süren çatışmalar 29 Mayıs'ta BM Güvenlik Konseyinin isteği üzerine ateşkesle sonuçlandı. 11 Haziran'da başlayan ateşkes, 8 Temmuz'da çatışmaların tekrar başlaması ile son buldu. Güvenlik Konseyinin tekrar devreye girmesi ile ateşkes tekrar başladı ama Nisan 1949'a kadar çatışmalar aralıklarla devam etti. 1949'da Şubat ayında önce Mısır, sonra Mart ayında Lübnan, Nisan ayında Ürdün, ve Temmuz ayında Suriye İsrail ile ayrı ayrı anlaşmalar yaparak çatışmalara son verdiler. Bu süre zarfında taksim planı ile Araplara bırakılan toprakların bir kısmını da İsrail işgal etmişti. Bağımsızlık ilanından 1949'a kadar 900 bin civarında Filistinli yaşadıkları bölgelerden göçe zorlandı. Filistinliler 15 Mayıs 1948'i Nakba (Felaket) Günü ilan ettiler.

Çatışmalar devam ederken 11 Aralık 1948'de BM olağan toplantısında, çatışmaların çözümü için bir takım yeni kararlar alınmıştı. BM 194 sayılı kararlarına göre, göç eden Araplar geri dönebilecek, dönmeyenlere ise İsrail tazminat ödeyecek, Kudüs uluslar üstü bir statü kazanacak ve bir Uzlaştırma

15

Resolution

181

(II).

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>

¹⁶ A.g.e., s. 637.

¹⁷ Ataöv, a.g.e., s.63-64.

¹⁸ Çağrı Erhan ve Ömer Kürçüoğlu, a.g.e., s.639.

Komisyonu kurulacaktı. Bu komisyonun üyeliklerine ise Fransa, Türkiye ve ABD yapacaktı.¹⁹

ABD'nin Yahudi taraftarı, Fransa'nın tarafsız, Türkiye'nin ise Arap taraftarı olması düşünülerek Komisyon üyesi ülkeler belirlenmişti. Ama Arap ülkeleri bu komisyonun kurulmasına karşıydılar. Haliyle Türkiye'nin bu komisyonu desteklemesi ve üyeliği kabul etmesi Arap yanlısı olacağı beklentilerini en baştan sakatlayan bir gelişme olmaktadır.²⁰

Türkiye kurulan İsrail devleti karşısında memnuniyetsiz ve endişeliydi. Çünkü bir Arap devleti kurulmadan kurulacak Yahudi devletinin, sorunun çözümünü daha da imkansız hale getireceğini düşünüyordu. Ayrıca İsrail devletini kurma yolunda vahşice katliamlar yapan Yahudi terör örgütlerinin SSCB ile ilişkileri yüzünden, kurulan yeni devletin SSCB yanında yer almasından endişe ediyordu.

Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonundaki temsilcisi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yakın arkadaşı Hüseyin Cahit Yalçın'dı.²¹ Komisyon'da tarafsız bir tutum takınan Yalçın, komisyon kurulurken oluşan beklentilerin uzağında bir portre çiziyordu. İsrail'in SSCB yanlısı olabileceği fikri kendisini rahatsız etse de tarafsızlığını sürdürdü. Komisyon üyeliği sırasında ziyaret ettiği İsrail'de Başbakan Ben Gurion ile bir görüşme yapan Yalçın, İsrail'in düşündüğü gibi SSCB yanlısı olmadığını görüp bu endişelerinden uzak bir şekilde Türkiye'ye dönmüştü.²²

Türkiye de Yalçın gibi İsrail'i SSCB'den ziyade daha Batı çizgisinde gördüğünden en başta Uzlaştırma Komisyonu üyeliğini kabul etmişti. Truman Doktrini ve Marshall Planlarının ortaya konması da Türkiye'nin dış politika tercihlerinin değişmesinin bir başka sebebiydi. Komisyon üyeliği Türkiye ile Arap ülkelerinin ilişkilerinde uzun süre devam edecek soğukluğun miladını oluşturmaktaydı. Komisyon üyeliği boyunca Türkiye, SSCB tehditlerinden dolayı kendini Batı dünyasının yanında görmek istediğinden Arap yanlısı tavrını terk etmiş ve tarafsız bir yaklaşım içine girmişti.²³ Bütün bunlar Türkiye'nin yakın bir zamanda İsrail'i tanıyacağını ilk emarelerini de oluşturuyordu.

¹⁹ Resolution 194 (III). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/65/IMG/NR004365.pdf?OpenElement>

²⁰ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.640.

²¹ Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ile arası iyi olmayan bir gazeteci, yazar çevirmen ve siyaset adamıydı. Atatürk hayattayken bir süreliğine sürgüne gönderilmiş yazı ve siyaset dışı kalmıştı. Ancak Atatürk öldükten sonra siyasete tekrar dönebilmişti. Kendisi aynı zamanda sol/sosyalist düşüncelere de karşı bir insandı. <https://www.star.com.tr/yazar/cahit-yalcinin-siradisi-portresi-yazi-692941/>

²² Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.640.

²³ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.640.

İsrail kurulduktan sonra bekle-gör politikası izleyen Türkiye, İsrail'i henüz tanımasa da, 30 Haziran 1948'de bir posta anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşma Arap ülkelerinin protestoları ile karşılaşınca Türkiye İsrail'de yaşayan 10 bin vatandaşı yüzünden böyle bir anlaşma imzaladığını açıklamak zorunda kaldı.²⁴ Arap-İsrail savaşının başladığı günlerde tarafsız bir tutum takınan Türkiye, Türkiye'den İsrail'e giderek savaşa katılmak isteyen vatandaşlarına seyahat yasağı getirmişti. Çatışmaların dozunun düştüğü 1948 yılı sonlarında bu yasağı kaldırdığı gibi Yahudi Ajansı ile imzaladığı bir anlaşma ile binlerce Türk vatandaşı Yahudi'nin İsrail'e göçüne yardımcı oldu.²⁵ 1948 yılına kadar manda yönetimindeki Filistin'e göç eden (*aliya*) Yahudi 7,300 civarında iken bu sayı 1948-61 arasında 41,418'e, 1961-71 arasında ise 14,073'e yükselecekti.²⁶

Arap-İsrail çatışmasının 1949 başından itibaren ateşkes anlaşmaları ile sona ermeye başlaması sırasında Türk Dışişleri bakanı Necmettin Sadak İsrail'in tanınabileceğini ima etmiştir.²⁷ Açıklamanın akabinde Türkiye, Türk Bayraklı gemilerle Yahudilerin İsrail'e göçüne izin vermiştir.²⁸ 1949 yılı Mart ayı başında Uzlaştırma Komisyonu üyesi Yalçın, çalışmalarını bir rapor olarak Cumhurbaşkanı İnönü'ye sunmuş ve Türkiye'nin İsrail'i derhal tanımasını tavsiye etmiştir.²⁹ Uzlaştırma Komisyonu görevi devam eden Türkiye, 28 Mart 1949'da aldığı bir kararla İsrail'i *de facto* tanıdığını açıklamıştır; açıklama kararı Ulus gazetesinde tek cümlelik bir haberle sunulmuştur.³⁰

Türkiye'nin tanıma kararının arkasında aynı yıl 4 Nisan'da kurulacak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne (NATO) üye olabilme arzusunun yattığı bilinmektedir. NATO üyeliği olmasa bile en azından içinde Türkiye'nin de yer aldığı Akdeniz'de batı yanlısı bölgesel bir örgütün kurulması arzusu, tanıma kararında etkili olmuştur. Bir başka gerekçe olarak ise Varlık Vergisi ile İngiltere ve ABD kamuoylarında uğranan tahribatın onarılması olduğu ileri sürülmüştür.³¹ Türkiye'nin İsrail nezdindeki ilk diplomatik temsilciliği, ilk misyon

²⁴ A.g.e., s640.

²⁵ George E. Gruen, "Turkey's Relations with Israel: From Ambivalence to Open Cooperation" in David F. Altabe, Erhan Atay, and Israel J. Katz, eds., *Studies on Turkish-Jewish History: Political and Social Relations, Literature and Linguistics*. The Quincentennial Papers (New York: Sepher-Hermon Press, 1996), s.116.

²⁶ Statistical Abstract of Israel, 2009, Table 4.4, "Immigrants by Period of Immigration Country of Birth and Last Country of Residence," p. 237 https://web.archive.org/web/20131113175649/http://www1.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st04_04&CYear=2013

²⁷ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası 1945-1970*, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1972, s.32.

²⁸ Rifat N. Bali, *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, İstanbul, İletişim, 2003, 171-172.

²⁹ George G. Gruen, "Dynamic Progress in Turkish- Israeli Relations," *Israel Affairs*, C. I, (Summer 1995) s. 44.

³⁰ Ulus, 29 Mart 1949.

³¹ Aktaran Gencer Özcan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV, 2005, s.16. http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiye_Israil_Iliskilerinde_Donusum.pdf

şefi Seyfullah Esin'in 7 Ocak 1950'de güven mektubunu İsrail Cumhurbaşkanı Hayim Weisman'a sunmasıyla resmen açılmıştır.³² İsrail'inse Türkiye nezdindeki ilk diplomatik temsilciliği, elçi Eliahu Sasson'un 7 Ocak 1950'de güven mektubunu Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'ye sunmasıyla resmen açılmıştır. İsrail'in Türkiye'de elçi olarak atadığı Eliahu Sasson'un, daha önce Ürdün'le yapılan barış görüşmelerinden ve Yahudi Ajansının Arap ülkeleriyle ilişkilerinden sorumlu olmak gibi mühim görevler ifa etmiş olması, İsrail'in Türkiye'ye verdiği önemi göstermektedir.³³

2. Demokrat Parti (DP) Dönemi İlişkiler

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlerle Türkiye'de iktidar el değiştirmişti. Kuruluşundan itibaren iki kez demokrasiye geçişi deneyen Türkiye bunu 1950 yılında başarabilmişti. İktidar değişmiş olsa da ülkenin dış politikasında bir değişim söz konusu değildir.

DP'nin iktidara gelmesinin hemen akabinde Kore'ye asker gönderme kararını alması, İkinci Dünya Savaşından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) daha da kararlılıkla uyguladığı Batı kampı ile hareket etme politikasının devam edeceğini gösteren ilk işaret olmuştur. NATO üyeliğini de Cumhuriyetin ilanından itibaren izlenen Batı yönlü dış politikanın bir gereği olarak görmektedir. CHP tarafından yapılan ilk başvurunun reddedilmesinden sonra DP 1 Ağustos 1950'de ikinci kez NATO üyeliği için başvurmuştur.

NATO'nun en büyük ortağı ABD ise Türkiye ve Yunanistan'ın Akdeniz'de kurulacak NATO benzeri bir örgütün içinde yer almasını istiyordu. İngiltere'nin de Ortadoğu'da benzer bir örgüt kurulması isteği bulunmaktaydı. Türkiye ise böyle bir paktın kurulmasının imkansız olduğuna inanıyordu. Çünkü söz konusu pakta Mısır'ın da dahil edilmesi düşünülmekteydi. İngiltere'nin olduğu bir paktta Mısır'ın bulunmasının çok zor olduğunu düşünen Türkiye, ayrıca Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki çatışmanın da bu pakta imkansız hale getireceği kanaatindeydi.³⁴ Tüm bu düşüncelerine rağmen Türkiye, ABD'nin bu paktın kurulmasına yönelik Türkiye'ye verdiği notayı kabul ettiğini ABD'ye bildirdi.

ABD'nin ve İngiltere'nin bölgesel örgüt çabaları Türkiye'nin desteğine rağmen gerçekleşmeyince 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi oldular. Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda en büyük muhalefet ve direnç İngiltere'den gelmişti. Ortadoğu'daki emellerine ulaşmak için Türkiye'yi burada

³² Sevsen Aslantepe, "Türkiye'nin 1920-1998 Döneminde Yabancı Devletlere Yolladığı Temsilciler," *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 794-795.

³³ Amicam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece- Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Londra, Frank Cass, 1987, s.4-5.

³⁴ Çağrı Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1*, İstanbul, İletişim Yayınları, s548.

kurulacak örgüt içinde görmek isteyen İngiltere, Türkiye'nin NATO üyeliği sonrası bölgede kurulacak bir örgütü destekleyeceğini bildirmesi ile Türkiye'nin üyeliğine karşı tutumunu yumuşatmıştı.

İngiltere'nin Ortadoğu'da kurulması planlanan Ortadoğu Komutanlığı ile amacı, rahatsızlık yaratan bölgedeki varlığına duyulan tepkileri yatıştırmak, ayrıca da Sovyetlerin Ortadoğu'daki etkinliğini sınırlandırmaktı. Fakat Türkiye'nin 1949'da İsrail'i tanınması ve sonrasında ticaret anlaşması yapması Araplarla arasını bozmuştu. Mısır'da kendisine yapılan üyelik teklifini reddetmekle kalmamış, 1936 yılında yapılmış olan anlaşma ile Mısır'da bulunan İngiliz askerlerini işgali olarak tanımlamış ve anlaşmayı feshettiğini bildirmişti.

Türkiye'nin bahsedilen örgüte üye olacağını açıklaması Mısır basınında kıyasıya eleştirilirken Sovyetlerde bir nota vererek Türkiye'nin Batı menşeli örgütlerine katılımından duyduğu endişeyi iletmışti. İngiltere'nin örgütün ismi ve muhtevasında yaptığı değişiklikler dahi böyle bir örgütün kurulmasını sağlayamadı. Çünkü ABD daha fazla askeri taahhütlere girmek istemiyor ve başkan Truman bu tarz politikalarından kaçınıyordu.³⁵

2.1. Bağdat Pakti'nin İlişkilere Etkisi

Türkiye'nin Ortadoğu'da Arap devletlerinin de dahil olduğu bir örgüt için çaba göstermesi Türkiye-İsrail ilişkilerine olumsuz etkilemekteydi. İsrail ile temsilcilik düzeylerinin büyükelçilik seviyesine yükseltilmesi planları bu sebeple rafa kaldırılmıştır.³⁶

Ortadoğu'da kurulacak ve Arap ülkelerinin içinde yer aldığı bir örgütün ancak İsrail karşıtlığı üzerinden var olabileceğini düşünen İsrail bu girişimlere tepki göstermiştir.³⁷ Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 6 Kasım 1955 yılında Ürdün'e düzenlediği seyahatte yaptığı konuşmada "haksız bir tecavüze uğraması durumunda Türk ordusunun Ürdün ordusunun yanında olacağını"³⁸ söylemesi İsrail'in endişelerinin çokta yersiz olmadığını göstermektedir. Başbakan Adnan Menderes'in Bağdat Pakti anlaşması için gittiği Bağdat'ta yaptığı "Filistin meselesinin halledilmesini[n]" "cihan sulhu davasına büyük bir hizmet teşkil edeceğini"³⁹ açıklaması ve 19 Kasım 1955'te "Filistin meselesinin hal sadedinde başta müttefiki Irak olmak üzere bütün Arap memleketlerini memnun edecek her hal çaresini hararetle karşıla[nacağını] ve ona müzahir

³⁵ A.g.e., s.619-620.

³⁶ Gencer Özcan a.g.e., s.18.

³⁷ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul, Boyut, 1997, s. 128-129.

³⁸ "Türk Dış Siyaseti," Zafer, 24 Aralık 1955, Aktaran Gencer Özcan, a.g.e., s.18.

³⁹ "Başvekilin Bağdat'taki Beyanati," Zafer, 25 Kasım 1955, Aktaran Gencer Özcan, a.g.e., s.18.

olması siyasetinin [hükümetin] ana prensiplerinden biri addedildiğini⁴⁰ söylemesi de yine İsrail'in kaygılarını doğrulamaktadır. Tüm bu söylenenlerin yanında başbakan Menderes'in 1954 yılında gerçekleştirdiği ABD ziyareti sırasında "İsrail'in varlığı gerçekliğini tanımak Arap devletleri için bir gerekliliktir"⁴¹ açıklaması Türkiye'nin izlediği siyasetin pragmatizmden öte bir şey olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Bölgesel sorunlara kendi perspektifinden bakan ve Soğuk Savaş mantığı içinde hareket eden Türkiye'nin bu politikası hem Arap ülkelerinin hem de İsrail'in tepkisini çekmiştir.

Bağdat Paktının temel metinlerinden biri olan 12 Ocak 1955 tarihli Türk-Irak Ortak Bildirisi "bağıtlı taraflara yöneltilecek saldırılara birlikte karşı konulması için aralarında işbirliği yükümlülüğünü içereceğini" belirtiyordu.⁴² Bağdat Paktını kuran anlaşmaların imzalandığı 26 Şubat 1955 tarihinde Irak Başbakanı Nuri Es-Said ile Başbakan Adnan Menderes arasında "Filistin konusundaki BM kararlarının uygulanması için iki ülkenin sıkı işbirliği içinde çalışmak üzere mutabık" kalındığını bildiren mektupların verilmesi de yine İsrail'in endişelerini artıran hususlardı.⁴³ Bu endişeleri yatıştırmak isteyen DP iktidarı İsrail'e Bağdat Paktının ilişkilere olumsuz etki etmeyeceğine dair güvence verecektir.⁴⁴ Bu güvencenin ötesinde Irak'ın paktı İsrail'e karşı kullanmak istemesi durumunda Türkiye'nin bunu engelleyeceğinin güvencesini verip veremeyeceğini kendisine soran İsrail elçisine Başbakan Menderes'in cevabı böyle bir garantiyi %90 olasılıkla verebilecekleri olmuştur.⁴⁵ İsrail hükümetini verilen cevabı yeterli görmeyerek 1955 yılı Mart ayında Türkiye'ye bir nota vererek, Türkiye'nin İsrail politikasında bir değişiklik olup olmadığını sormuştur. Türkiye bu notaya verdiği cevapta politikasında bir değişiklik olmadığını belirtmiş olsa da takındığı Arap devletleri taraftarı tavır yüzünden İsrail ile ilişkiler bozulmuştur. Bu ikircikli politika Arap devletleri ile ilişkileri düzeltmediği gibi İsrail ile ilişkilere de olumsuz etki etmiş ve diplomatik ilişkiler gözle görülür oranda düşmüştür. İsrail bu dönemde bölgede kendisi ile iyi ilişkilerinin olduğu tek ülke olan Türkiye'ye ve Bağdat Paktına karşı olumsuz tavrını gözle görülür biçimde ortaya koymuştur. Türk karar alıcıları rahatsız eden bu söylemler, İsrail diplomatik temsilciliğine randevu dahi verilmemesini

⁴⁰ "İsrail-Arap İhtilafı Hakkında Başvekilin Beyanatu," Zafer, 20 Kasım 1955, Aktaran Gencer Özcan, a.g.e., s.18.

⁴¹ Ayın tarihi, No:247.

⁴² İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II* (19451990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar) (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991) s. 499-504.

⁴³ Amicam Nachmani, a.g.e., s.74.

⁴⁴ Ayşegül Sever, a.g.e., s.129.

⁴⁵ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 645.

beraberinde getirmiştir.⁴⁶ Bu gerginlik ilerleyen zamanda azalmak yerine Süveyş Bunalımı ile daha da artacaktır.

2.2. Süveyş Bunalımının Türkiye İsrail İlişkilerine Etkisi

26 Temmuz 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalını millileştirdiğini açıklaması Ortadoğu da yeni bir kriz ortaya çıkarmıştı. Mısır, kanalı Türk Boğazlarına benzeterek Türkiye'den arabulucu olmasını istemiştir. Türkiye ise olayı hukuk perspektifinden daha çok siyasi perspektiften ele almaya meyilliydi. Peş peşe yapılan uluslararası görüşmelerde konuya bir çözüm bulunamaması üzerine İsrail, İngiltere ve Fransa gizli askeri planlar yapmaya başladılar. Bu plana göre İsrail Mısır'a saldıracak, kanalın güvenliğini sağlama bahanesiyle İngiltere ve Fransa Mısır'a asker çıkartacak ve Süveyş Kanalı sorununu güç kullanarak kendi arzu ettikleri şekilde çözebileceklerdi.

Bu planı 29 Ekim 1956'da İngiltere, Fransa ve İsrail hayata geçirdi. Uluslararası kamuoyunda İngiltere ve Fransa'nın bu saldırganlığı büyük tepki gördü. SSCB ve ABD, İngiltere ve Fransa'yı saldırganlıkla suçladı. Baskılar karşısında İngiltere ve Fransa 3 Aralık'ta Mısır'dan çekileceklerini açıkladılar. İsrail'de işgal ettiği Sina yarımadasından çekildi. Böylece Mısır Süveyş Kanalını millileştirmeyi başardı.

Tüm bu olaylar esnasında Türkiye, daha iyi ilişkiler kurmak istediği Arap devletlerinin psikolojik lideri konumundaki Mısır'ın karşısında, müttefik olduğu Batılı ülkelerin yanında bir siyaset takip etti. Türk kamuoyu dahi İngiltere, Fransa ve İsrail'e eleştiriler yöneltirken iktidar farklı bir politika izliyordu.⁴⁷

Kasım ayında İngiltere dışındaki Bağdat Paktı üyeleri Tahran'da bir araya gelerek Süveyş Bunalımını görüştüler. Buradaki toplantıda Türkiye harici tüm üyeler İngiltere'nin pakttan çıkarılmasını isterken Türkiye bu isteği savuşturmuştur. Toplantıdan sadece İsrail'i kınama kararı ortaya çıkmıştır.⁴⁸ BM Genel Kurulunda yapılan Süveyş Kanalının işgaline karşı oylamada da Türkiye işgal karşıtı oy kullanacaktır.⁴⁹

Bağdat Paktının tek Arap üyesi olan Irak'ın, pakt üyesi Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkileri üzerinden yaptığı baskı nedeniyle, Türkiye 26 Kasım 1956'da İsrail ile ilişkilerini maslahatgüzarlık seviyesine düşürecek, Filistin konusunda haktanır bir çözüme varılmadan görevine dönmek üzere, elçisi Şefkati İstinyeli'yi geri çektiğini açıklayacaktır.⁵⁰ Bu karar üzerine muhalefet partisi CHP, kararı eleştirecek ve partinin yayın organı Ulus gazetesinde bir

⁴⁶ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s.645.

⁴⁷ *A.g.e.*, s.646.

⁴⁸ Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası," (Der.) Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, Der, Yayınları, 1998, s.121.

⁴⁹ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s.121.

⁵⁰ Ulus, 28 Kasım 1956.

dizi makale yazar Bülent Ecevit, Türkiye'nin aralarında suni bir birlik olan Arap ülkelerine bağımlı bir dış politika izlemesini yererek, İsrail ile ilişkilerin temsil düzeyinin yanlış bir karar olduğunu ifade edecektir.⁵¹

2.3. Çevresel Pakt

İki ülke arasındaki soğukluğun başladığı bu dönemde Ortadoğu'da meydana gelen olaylar iki ülkeyi tekrar yakınlaştıracaktır. 1958'de Irak'ta meydana gelen darbe ve Irak'ın Bağdat Paktından çekilmesi, Mısır ve Suriye'nin birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetini (BAC) kurmaları, Nasır'ın etkisi ile Arap milliyetçiliğinin Ortadoğu'da hızla yayılması, Ürdün ve Lübnan'da Arap milletçiliğinin mevcut iktidarları tehdit etmesi İsrail ve Türkiye'yi birbirine yaklaştıran önemli olaylar olmuştur.

Bu konjunktürde İsrail başbakanı Ben Gurion İsrail'in güvenliği için bölgede Arap olmayan ülkelerle bir pakt kurulması gerektiği düşüncesindeydi. Ben Gurion Arap devletlerinin hareket imkanını kısıtlayacak bu pakta Çevresel Pakt ismini verdi.⁵² Paktın üyeleri ise Türkiye, İran, Etiyopya ve İsrail olacaktı. Tüm bu ülkeler Arap ülkelerinin periferisinde yer alan ve Arap olmayan ülkelerdi.

Paktın kurulabilmesi için Türkiye, İran ve Etiyopya'ya diplomatlar gönderen Ben Gurion, kendi yapacağı ziyaret öncesinde görüşülecek konuların zeminini hazırlamayı düşünüyordu. Bu önemli gelişmeler üzerine Türkiye ve İsraili yetkililer Avrupa'nın değişik şehirlerinde ve ABD'de bir araya gelerek ön görüşmeler gerçekleştirdiler. 28 Ağustos 1958'de gizlice Türkiye'ye gelen Ben Gurion başbakan Menderes ile görüştü. Bu görüşmelere Türk tarafında başbakan Menderes, dışişleri bakanı Zorlu ve dışişleri bakanlığından kıdemli diplomatlar bulunmaktaydı. İsrail heyetinde ise başbakan Ben Gurion, dışişleri bakanı Golda Meir ve Türkiye'ye atanan ilk İsrail elçisi Eliyahu Sasson vardı. İki ülkenin üst düzey yetkililerinin olduğu toplantı o kadar gizli tutulmuştu ki buluşmanın gerçekleştiği restoranda servis hizmetini kıdemli Türk diplomatlar gerçekleştirmişti.⁵³ Buradaki görüşmelerde iki ülke arasındaki işbirliği yapılacak konular belirlenmiştir. Bu konular, diplomatik ilişkilerin artırılması, dış ticaret hacminin artırılması, istihbarat paylaşımı ve acil durumlarda karşılıklı yardımlaşma için ortak planlamadır.⁵⁴

Sasson Türkiye'den sonra Roma büyükelçiliğine atanmış ancak Menderes ile kişisel dostluğu sebebiyle kriz anlarında iki ülke arasındaki görüşmelerde de bulunmuş bir isimdi. Bu yakınlık sayesinde iki ülke arasındaki ilişkilerde kritik

⁵¹ Bülent Ecevit, "Suçlu Kim," *Ulus*, 5 Kasım 1956; "Yanlış Hesap Bağdat'tan Dönecek mi?," *Ulus*, 13 Kasım 1956; "Türk Elçisi Niçin Geri Çağrıldı?," *Ulus*, 28 Kasım 1956; "Türkiye'nin Hatası," *Ulus*, 1 Aralık 1956

⁵² Çağrı Erhan, Ö. Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.647.

⁵³ Amicam Nachmani, *a.g.e.*, s.74-76.

⁵⁴ Gencer Özcan *a.g.e.*, s.21.

bir rolü bulunan Sasson ilk olarak 1957 yılında Paris'te Menderes ile görüştü.⁵⁵ Sasson daha sonra 1958 yılı Ocak ayında Roma'da Türkiye Genelkurmay Başkanı İbrahim Feyzi Mengüç ile de görüşmüştür. Aynı yıl bu kez Marmara Denizindeki bir gemide Fatin Rüştü Zorlu ile Golda Meir gizlice görüşeceklerdir.⁵⁶ Tüm bu görüşmeler Irak'ta darbeden önce gerçekleşmiş ve darbeden sonra netice vermeye başlamıştır.

Bağdat Paktının, 1958 yılında Irak'ta gerçekleşen darbe sonrası çökmesi ile Türkiye'nin Ortadoğu politikasında devrimsel değişiklikler görülmeye başlamıştır. Bölgede Türkiye'nin güvenliği için çok önemli görülen ve büyük emek verilen paktın çökmesi ile Türkiye'nin Ortadoğu'da çevrelenmişlik hissi güçlenmiştir. Irak'ta ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler İsrail'in de endişelerini artırmış ve Türkiye ile işbirliğini artırmanın gereğesi olmuştur.

Bu konjonktürde İsrail başbakanı Ben Gurion İsrail'in güvenliği için bölgede Arap olmayan ülkelerle bir pakt kurulması gerektiği düşüncesindedir. Ben Gurion Arap devletlerinin hareket imkanını kısıtlayacak bu pakta Çevresel Pakt ismini verir.⁵⁷ Paktın üyeleri ise Türkiye, İran, Etiyopya ve İsrail olacaktır. Tüm bu ülkeler Arap ülkelerinin periferisinde yer alan ve Arap olmayan ülkelerdir.

Paktın kurulabilmesi için Türkiye ve Etiyopya'ya diplomatlar gönderen Ben Gurion, kendi yapacağı ziyaret öncesinde görüşülecek konuların zeminini hazırlamayı düşünmüştür. 28 Ağustos 1958'de gizlice Türkiye'ye gelen Ben Gurion başbakan Menderes ile görüşür. İki ülkenin üst düzey yetkililerinin olduğu toplantı o kadar gizli tutulmuştu ki buluşmanın gerçekleştiği restoranda servis hizmetini kıdemli Türk diplomatlar gerçekleştirmişlerdir.⁵⁸

Buradaki görüşmelerde iki ülke arasındaki işbirliği yapılacak konular belirlenmiştir. Bu konular, diplomatik ilişkilerin ve dış ticaret hacminin artırılması, istihbarat paylaşımı ve acil durumlarda karşılıklı yardımlaşma için ortak planlama gibi başlıklardan oluşmuştu.⁵⁹

Yapılan görüşmeler neticesinde, BAC tehdidi, Irak darbesinin etkisi ve ABD'nin, İsrail ve İran'ın da aralarında bulunduğu bu pakta Türkiye'nin de olmasını istemesi gibi sebeplerinden ötürü Türkiye pakta katılmayı kabul etmiştir. Gizli toplantı sonrası 15 Ekim'de bir araya gelen iki ülkenin askeri delegasyonları askeri işbirliği konularında çalışmalara başlayacaklardır.⁶⁰ İsraili yetkililerin çok önemseydiği bu işbirliğine İsrail Genelkurmayı iki tekerlekli

⁵⁵ Ofra Bengio, *The Turkish Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders*, New York, Palgrave-Macmillan, 2004, s.42.

⁵⁶ A.g.e., s.42.

⁵⁷ Çağrı Erhan, Ö. Kürkçüoğlu, a.g.e., s.647.

⁵⁸ Amicam Nachmani, a.g.e., s.74-76.

⁵⁹ Gencer Özcan a.g.e., s.21.

⁶⁰ Haggai Eshed, Reuven Shiloah-*The Man Behind the Mossad: Secret Diplomacy in the Creation of Israel*, Londra, Frank Cass, 1997, s.305-314.

savaş arabası anlamına gelen *Merkava* kod adını verecektir.⁶¹ Türk diplomatlar bu dönemde iki ülkenin önemli istihbarat paylaşımı yaptığını belirteceklerdir.⁶² İstihbarat paylaşımından daha önemli bir husus iki ülke genelkurmayının 1959'da Suriye'yi hedef alan bir hareket planı yapmış olmalarıdır.⁶³

Sonuç

İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, İsrail'in kurulmasından 27 Mayıs 1960 darbesine kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Her iki ülkenin de bölgesinde yaşanan gelişmeler, yakın geçmişlerinde yaşadıkları olayların izlenen politikalara tezahür etmesi gibi hususlar yüzünden aralarında istikrarsız bir ilişki görülmüştür. İsrail'in ve Türkiye'nin 1948-1960 yılları arasındaki dış politikalarında en büyük ortak öncelikleri beka olmuştur. Türkiye'nin Soğuk Savaş başlangıcında karşılaştığı Sovyet tehdidi ve kendini güvenceye alacak ittifaklar içine dahil olma çabası dış politikasının temelini oluşturmuştur. İsrail'in dış politikası ise Avrupa'da yaşanan soykırım sonrası bir devlete sahip olmadan tekrar aynı hadiseleri yaşayabileceği korkusu ve İsrail kurulduktan sonra bu devletin her koşulda ne olursa olsun yaşatılması düşüncesi şeklinde kendini göstermiştir.

Sovyetlerin Arap milliyetçiliği ile kurduğu yakın bağ ve Ortadoğu'da etkinliğini artırması her iki ülkenin de ortak bir tehdide karşı bir beka sorunu ile araya gelmesini sağlamıştır. Türkiye başlangıçta İsrail yerine Sovyet tehdidine karşı Arap ülkelerini Batılı devletler ile bir araya getirecek bölgesel girişimlerde bulunmuş ama bu çabalar başarılı olamamıştır. Bu başarısız girişimlerden sonra Türkiye ve İsrail arasında periferi doktrini etrafında bir ilişki kurularak iki ülke aralarındaki soğukluğu sona erdirerek yeni bir sayfa açmayı başarmıştır. Ama 1960'lı yılların ikinci yarısında meydana gelen olaylar ilişkilerdeki canlılığın yerini tekrar soğukluğa bırakmasına sebep olmuştur.

İki ülkenin işbirliğinin başlangıcında Türkiye'nin İsrail algısı da önemli bir etken olmuştur. Tek parti döneminin elitleri İsrail'in Avrupalı seküler Yahudiler tarafından kurulmasını İsrail'in seküler bir devlet olduğunu varsaymalarına neden olmuştur. Bu sebeple bölgede kendileri gibi seküler olan bir devletin varlığını kendileri açısından bir fırsat olarak görmüştür. Ancak bunun böyle olmadığını Türkiye çok sonraları fark edecektir. Ayrıca Türkiye'nin sonraki dönemlerinde İsrail ile ilişkisi Batı dünyası ile ilişkisinin bir parametresi haline de gelecektir.

⁶¹ Bengio, a.g.e., s.52.

⁶² Zeki Kunalalp, *Sadece Diplomat: Hatırat*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1980, s.135.

⁶³ Sezai Orkunt, *Türkiye ABD Askeri İlişkileri*, İstanbul, Milliyet, 1978, s. 384.; aktaran, Gencer Özcan a.g.e., s.22.

İlişkilerdeki tüm karmaşıklığa rağmen Türkiye bu dönemde İsrail'in dış politikasında bazen bir denge aracı bazen de bir müttefik olarak önemli bir unsur olarak görmüştür. İzlenen politikalar günün koşullarına adapte edilip ülke sorunlarının çözümünde bir araç olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Ama sorunlar bu şekilde çözülsede bazen Türkiye'nin sorunlarının büyümesine ya da yeni sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmasına da vesile olmuştur. Türkiye-İsrail ilişkileri bu sebeple hem batı ile ilişkiler hem de sorunlar karşısında çözüm alternatifleri perspektifinden okunmalı ve ülkedeki iktidarların siyasal kimlikleri de gözden uzak tutulmamalıdır.

Kaynakça

Amicam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece-Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Londra, Frank Cass, 1987.

Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul, Boyut Yayınları, 1997.

Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu", (Der.) Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları 2001.

Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler", (Der.) Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları 2001.

Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, Kronik Yayınları, 2017.

Gencer Özcan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV, 2005.

George E. Gruen, "Turkey's Relations with Israel: From Ambivalence to Open Cooperation", (Eds.), David F. Atabe, Erhan Atay, Israel J. Katz, *Studies on Turkish-Jewish History: Political and Social Relations, Literature and Linguistics*, New York, Sepher-Hermon Press, 1996.

George G. Gruen, "Dynamic Progress in Turkish- Israeli Relations", *Israel Affairs*, C. 1-4, 1995.

Haggai Eshed, *Reuven Shiloah-The Man Behind the Mossad: Secret Diplomacy in the Creation of Israel*, Londra, Frank Cass, 1997.

Howard M. Sachar, *The Course of Modern Jewish History*, Vintage Books, New York, 1990.

Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası," (Der.) Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, Der Yayınları, 1998

İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*, Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

John Norton Moore, *The Arab-Israeli Conflict, Vol III: Documents*, Princeton University Press, 1974.

Ofra Bengio, *The Turkish Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders*, New York, Palgrave-Macmillan, 2004.

Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası 1945-1970*, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1972.

Rifat N. Bali, *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Sevsen Aslantepe, "Türkiye'nin 1920-1998 Döneminde Yabancı Devletlere Yolladığı Temsilciler," *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Türkkaya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *SBF Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, 1970.

William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev.) Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat: Hatırat*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1980, s.135.